

Charlotte McConaghy: Viimeinen muuttolintu

[PM/30 ADMIN](#)

Vaistojen ohjaamat valinnat – PIRJO KANTOJÄRVI (19.6.2021)

En ole varma, kuinka kauan olen unelmoinut suunnittelemastani matkasta ja kuinka kauan unelma on ollut yhtä olennainen osa minua kuin hapentarve. Pitkän aikaa, tai siltä ainakin tuntuu. En keksinyt matkaideaa, vaan se vain valtasi ajatukseni yhtäkkiä. Aluksi se oli järjetön ja naurettava fantasia: se, että hankkiutuisin kalastusalukselle ja suostuttelisin kapteenin viemään minut niin kauas etelään kuin suinkin – se, että seuraisin eräiden lintujen muuttomatkaa, maailman pisintä migraatiota. Tahdonvoima on kuitenkin väkevä mahti, ja minulle on sanottu, että minulla on sitä kauhistuttavan paljon. (McConaghy 2021, 24–25.)

Charlotte McConaghyn *Viimeinen muuttolintu* (WSOY 2021) kertoo maailmasta, jossa osa eläimistä on kuollut yksi toisensa jälkeen sukupuuttoon. Romaanin päähenkilö, 34-vuotias irlantilais-australialainen Franny Stone on seurannut tätä muutosta läheltä yhdessä puolisonsa Niall Lynchin kanssa. He ovat nähneet, miten esimerkiksi tiiroja on yritetty pelastaa sopeuttamalla niitä uusiin elinolosuhteisiin. Franny päättää lähteä seuraamaan näiden lintujen viimeiseksi väitettyä muuttomatkaa Grönlannista Antarktikselle. Jotta matka onnistuisi, hänen on puhuttava itsensä kalastusalus Saghanin kyytiin, vaikkei hyväksykään kalastajien toimintaa. Aluksen kapteenina on 49-vuotias Ennis Malone, joka yhdessä kuusihenkeisen miehistönsä kanssa yrittää löytää yhä harvinaisemmiksi käyneitä kalaparvia mereltä.

Frannyn ja Saghanin matka lapintiirujen ja kalojen perässä pohjoisesta etelään ei ole helppo, sillä vastoinikäymiset seuraavat jatkuvasti toisiaan. Muuttuva maailma ja myrskyvä meri asettavat esteitä tavoitteille. Samalla Franny ja Ennis päätyvät tahoillaan käsittelemään niitä syitä, jotka pitävät heitä liikkeessä. Luonnon muuttuessa sekä yksilöt että yhteisöt joutuvat kohtaamaan menneisyydessä tehtyjen valintojensa seuraamukset.

Yritys hallita muutoksia

”Kaikki varislinnut ovat nyt hävinneet”, Niall sanoo. ”Tuulihaukka selviytyi kauemmin kuin muut petolinnut, mutta viimeinen yksilö heitti henkensä viime kuussa vankeudessa...” Hänen äänensä katkeaa, ja arvaan, että hän pudistaa päätään. Kerää minuutensa rippeitä. ”Kahdeksankymmentä prosenttia villieläimistä on kuollut. Loppujen arvioidaan menehtyvän vuosikymmenessä tai parissa. Me jatkamme tuotantoeläinten kasvattamista. Pidämme niitä hengissä, koska haluamme vatsan täydeltä niiden lihaa. Eikä lemmikeilläkään ole hätää, koska niiden ansiosta unohdamme katoavat lajit. Rotat ja torakat jäävät epäilemättä eloon, mutta osa meistä kavahtaa niitä edelleen ja koettaa hävittää ne kuin ne olisivat arvottomia, vaikka ne ovat pirulauta ihmeitä.” Hän kuulostaa itkuiselta. ”Mutta loput eläimet, Franny. Ne kaikki. Mitä tapahtuu, kun viimeiset tiirat lakkaavat olemasta? Tähän maailmaan ei synny enää mitään yhtä urheaa.” (McConaghy 2021, 277.)

Franny on nähnyt läheltä, miten ilmastonmuutoksen vaikutukset ovat tulleet yhä ilmiselvemmiksi. Lopulta ihmisten on täytynyt alkaa tehdä valintoja sen suhteen, mitkä eläimet koetaan niin tärkeiksi ja hyödyllisiksi, että ne kannattaa pelastaa. Erityisesti Frannyn puoliso, tutkijana toimiva Niall uppoutuu ihmisten toimien seurauksiin ja yrittää keksiä yhdessä muiden luonnonsuojelijoiden kanssa keinoja, joilla voitaisiin vaikuttaa tuhon etenemiseen. Franny ei tunne oloaan kotoisaksi tiedeyhteisössä, mutta Niallin myötä hän pääsee seuraamaan esimerkiksi tiirujen tulevaisuuteen liittyviä toimenpiteitä.

Linnut sekä meri ovat olleet merkityksellinen osa Frannyn elämää jo lapsuudesta lähtien. Hän ei ole yksin tämän kokemuksensa kanssa, sillä arvaamattomalla merellä on tärkeä rooli esimerkiksi Saghanin kapteenin Ennisen elämässä. Silti hänenkään suhteensa mereen ei ole yksinkertainen. Vaikka Saghanin miehistö on niin kirjava joukko kuin olla voi, ymmärrän, että kaikki matkatoverini ovat pohjimmiltaan samanlaisia. Maissa heiltä puuttui jotain, ja he lähtivät etsimään sitä. Mitä hyvänsä he kaipasivatkaan, olen aivan varma, että he kaikki löysivät etsimänsä. Hekin ovat eräänlaisia muuttolintuja, ja he rakastavat valtameren aalloilla viettämäänsä erilaista elämää, tätä alusta ja toisiaan, vaikka naljailevat ja riitelevät keskenään jatkuvasti. He kaikki surevat omalla tavallaan nopeasti etenevää muutosta, mutta vaikka he tietävät, miten heidän ammatilleen käy vääjäämättä, he eivät tiedä, miten pärjäävät sen kadottua. (McConaghy 2021, 113.)

Luonnon muutos asettaa ihmisiä vastakkain. Franny joutuu joustamaan omista periaatteistaan, kun hän astuu kalastusaluksen kyytiin. Samalla hän kuitenkin huomaa, ettei aluksen miehistölläkään ole helppoja valintoja edessään. Kalastus on heidän elinkeinonsa ja elämäntapansa. Sen lisäksi, että kalansaaliin löytäminen antaa heille päämäärän, jota tavoitella, ovat he merellä seilaavassa laivassa irrallaan muusta maailmasta. Merellä on omat sääntönsä ja laiva muodostaa oman yhteisönsä, jossa ihmisten on tukeuduttava toisiinsa selviytyäkseen.

Jos se olisi mahdollista, kuljettaisin linnut perille saakka. Varjelinis niitä matkan vaaroilta. Mutta vain hölmö yrittää varjella elävää olentoa sen vaistoilta. (McConaghy 2021, 90.)

Meren lisäksi myös linnut edustavat vapautta. Franny voi seurata kiinnittämiensä paikantimien avulla lapintiirojen matkaa, mutta hän ei voi vaikuttaa siihen. Silti lintujenkaan toiminta ei ole niin vapaata kuin voisi kuvitella, sillä vaisto sanelee niiden toimintaa. Vapauteen ja vaistoon liittyvät kysymykset ovat osa myös Frannyn elämää. Hän viihtyy yksin ja tarvitsee ympärilleen tilaa sekä vapautta liikkua paikasta toiseen, kun taas esimerkiksi Niallia ei haittaa paikoilleen jääminen. Franny joutuukin pohtimaan, mitkä asiat ovat hänelle tärkeitä ja millainen hinta vapaudella voi olla.

Ihmissuhteisiin liittyy monenlaisia haasteita. Esimerkiksi Saghanin miehistö suhtautuu aluksi uuteen matkakumppaniinsa epäilevästi. Ulkopuolisuuden tunne on kuitenkin tuttu asia Frannylle. Hän on joutunut selviytymään ilman vanhempiaan jo pienestä pitäen ja nuoruus ankaran isoäidin luona Australiassa ei ole ollut helppo. Myös Niallilla on ongelmallinen suhde vanhempiinsa, eikä Frannykaan saa heiltä lämmintä vastaanottoa. Monet henkilöistä pelkäävätkin hylätyksi tulemistä sekä yksin jäämistä, vaikka he samanaikaisesti jättävät itse läheisensä taakseen. Esimerkiksi Franny tietää, millaista on jäädä selviytymään yksin, ja silti hän lähtee pois pitkiksikin ajoiksi. Kuitenkin on olemassa merkittävä ero siinä, hylkääkö jonkun kokonaan vai aikooko vielä palata takaisin.

Ymmärrän sen levottomuutta herättävän tosiasian, että Ennisillä on paljon tahdonvoimaa. Sitä on paljon myös minulla ja Niallilla, ja tiedän, miten tuhoisaa se on. Kuinka pitkälle Ennis on valmis menemään saadakseen haluamansa – löytääkseen myyttisen loistoapajan? Mitä hän on valmis uhraamaan? (McConaghy 2021, 154.)

Niall, Franny ja Ennis ovat kaikki määrätietoisia. Niall haluaa tehdä kaikkensa eläinten pelastamiseksi, Ennisin mielessä on suuri kalansaalis ja Franny on valmis seuraamaan lapintiiraja Antarktikselle asti vastoinkäymisistä välittämättä. Itselle asetetut tavoitteet auttavat erityisesti Frannya jatkamaan elämässään eteenpäin. Sekä hänellä että Ennisillä näyttääkin olevan erilainen käsitys tekoihinsa vaikuttavista rajoista kuin mitä muilla on. Esimerkiksi peliriippuvuus näkyy Ennisin käytöksessä, sillä hän on valmis ottamaan vaarallisiakin riskejä. Luovuttaminen ei ole heille vaihtoehto, vaan he mieluummin kulkevat valitsemansa tien loppuun asti keinolla millä hyvänsä.

Tämän retken jälkeen ei kuitenkaan tule enää uusia, tämän retken jälkeen en enää tutki meriä. Ja ehkä siksi rauha täyttää minut. Elämäni on ollut muuttomatka, jolla ei ole ollut päämäärää ja joka on siis ollut mieltä vailla. Olen lähtenyt liikkeelle yhä uudelleen ilman syytä, vain liikkumisen takia, ja sydämeni on särkynyt siksi lukemattomia kertoja. On helpottavaa, että minulla on vihdoinkin tavoite. (McConaghy 2021, 130.)

Lopulta kyse on vaistoista, ihmistä eteenpäin ajavasta voimasta ja muiden tekemien valintojen vaikutuksesta. Esimerkiksi ihmisten tekemät päätökset ovat ajaneet eläimet tilanteeseen, jossa niiden käytöstä on pakko yrittää muuttaa, jotta ne voisivat selviytyä. Samalla tavoin myös läheisten tekemillä valinnoilla on ollut merkittävä vaikutus esimerkiksi Frannyn ja Ennisin tapaan toimia. Franny joutuukin pohtimaan omia tekojaan ja niihin johtaneita syitä. Hänessä on läsnä yhtä aikaa sekä vaistonvarainen pyrkimys selviytymiseen että halu päästää irti kaikesta siitä, mikä pitää kiinni elämässä.

Menneiden ratkaisujen perintö

Eräänä päivänä olin Galwayn laidalla, missä alati muuttuva valo huuhtoo meren sinen pitkän nurmen peitoksi, ja tapasin pojan, joka kertoi minulle tarinan. Kerran kauan sitten muuan nainen yski koko elämänsä ajan suustaan höyheniä, ja kun hän oli vanha ja muhkurainen, hän muuttui eräänä päivänä naisesta mustaksi linnuksi. Siitä lähtien iltahämärä piti häntä vallassaan, kunnes yön iso haukotteleva suu nielaisi hänet kokonaisuena. (McConaghy 2021, 27.)

Viimeinen muuttolintu on kiehtova kuvaus luonnon ja ihmisen välisestä yhteydestä. Teos muistuttaakin Delia Owensin Suon villi laulu – romaania (WSOY 2020), sillä molempien päähenkilöt

ovat itsenäisiä, oman tiensä kulkijoita, joita elämä ei päästä helpolla ja joille luonto eläimiseen tarjoaa ympäristön, jossa he ovat parhaiten kotonaan.

McConaghyn teos kertoo ihmisistä, jotka joutuvat jatkuvasti vastakkain sekä itsensä, menneisyytensä, läheistensä että myös yleisten mielipiteiden kanssa. Suru, kaipaus ja menetyksen pelko sekä eräänlainen armottomuus itseään kohtaan ovat kiinteä osa heidän elämäänsä. He jatkavat valitsemallaan tiellä vastoinkäymisistä huolimatta, vaikka helpoimpiakin vaihtoehtoja olisi olemassa. Franny, Niall ja Ennis sekä myös Saghanin miehistö kamppailevat erilaisten valintojen välillä. Heidän on päätettävä, mitkä asiat ovat heille tärkeitä, haluavatko he sopeutua muuttuviin elämäntilanteisiin ja minkä hinnan he ovat valmiita päätöksistään maksamaan. Niin eläinten kuin ihmistenkin on löydettävä keinonsa selviytyä.

Iltahämärissä tuuli on voimistunut. Olen pysytellyt koko ajan samassa paikassa, koska en saata tuhlata ainuttakaan kallisarvoista hetkeä. Muut ovat tuoneet vuorotellen minulle ruokaa, istuneet tuokion seuranaani ja kyselleet lapintiiroista. Miten ne tietävät, minne mennä? Miksi ne lentävät niin kauas? Miksi juuri nämä tiirat ovat lajinsa viimeiset, mikä on tehnyt niistä muita onnekkaampia? En oikeastaan osaa vastata mutta teen parhaani, eivätkä toiset itse asiassa edes halua vastauksia: he haluavat yksinkertaisesti muistaa, miltä tuntuu rakastaa luontokappaleita, jotka eivät ole inhimillisiä. On sanomattoman surullista, että linnut katoavat. Että eläimet katoavat. Miten yksinäistä täällä onkaan sitten kun täällä ei ole muita kuin me.

En ole ainoa, joka on viettänyt mahdollisimman paljon aikaa kannella. Viime yönä Malachai alkoi uskoa, että hänen pitäisi kääriä lapintiiirat huopiin ja viedä ne hyttiinsä turvaan ja lämpimään. Jouduin selittämään hänelle, etteivät ne mitenkään voi tehdä viimeistä muuttomatkaansa vangittuina ja että ne ovat vasta taipaleensa alussa ja edelleen voimissaan ja lentävät siksi oikein mielellään. Näin Léan laulavan yhdelle vieraistamme, ja Basil on salakuljettanut kielloista piittaamatta ja aivan turhaan kannelle leivänmurusia, vaikka on idioottimaista yrittää ruokkia lintuja, joita aiomme seurata niiden saalistaessa. (McConaghy 2021, 90–91.)

Ihmisten ahneus ja kyvyttömyys muuttaa toimintaansa on johtanut eläinten sukupuuttoon. Tulevaisuus ei kuitenkaan näyttäydä romaanissa pelkästään toivottomana. Kaiken surun takaa löytyy sekä lämpöä että halua auttaa muita. Useat romaanin henkilöt välittävät toisistaan, vaikkeivät osaa sitä kovin selkeästi osoittaa. Myös luonto, kuten lapintiirojen läsnäolo, yhdistää ihmisiä ja esimerkiksi Saghanin miehistöstä tulee vähitellen tärkeä osa Frannyn matkaa. Laivamatka heijastaakin hyvin sitä maailmaa, jossa tehdään ratkaisuja luonnon suhteen. Molemmista löytyy

useita toisistaan eroavia näkökulmia, vastoinkäymisiä, tasapainoilua oman ja yhteisen edun välillä sekä uskoa omaan asiaansa silloinkin, kun siihen liittyvät tiedot ovat vähäisiä.

Äiti kehotti minua usein etsimään johtolankoja.

”Mitä varten?” kysyin ensimmäisellä kerralla.

”Elämää. Niitä on piilossa joka puolella.”

Olen etsinyt johtolankoja siitä lähtien, ja ne ovat opastaneet minut tänne, alukseen, jossa pysyn lopun ikääni. (McConaghy 2021, 47.)

Kerronta vuorottelee eri vuosien välillä. Frannyn ja lapintiirojen matkasta siirrytään aina ajoittain menneisyyteen, josta selviää muun muassa se, miten Franny ja hänen puolisonsa Niall ovat tavanneet toisensa ja miten ilmastonmuutos on edennyt. Samalla alkaa muotoutua kuva myös niistä syistä, jotka ovat lopulta johtaneet Frannyn vaaralliselle laivamatkalleen Atlantin poikki. Heti romaanin alusta asti on selvää, että Frannyn menneisyyteen sisältyy salaisuuksia. McConaghy annosteleeekin vastauksia tekstin herättämiin kysymyksiin sopivassa tahdissa. Esimerkiksi kirjeet, amputoidut varpaat sekä monet muut pienet yksityiskohdat antavat vihjeitä tapahtumista.

Kysyin Niallilta kerran, mitä hän arveli meille tapahtuvan kuoleman jälkeen, ja hän vastasi, että me vain maadumme ja katoamme. Kysyin, miten se hänen nähdäkseen vaikuttaa elämäämme – sen sisältöön ja tarkoitukseen. Hän vastasi, että elämän ainoa tarkoitus on tuottaa uutta elämää ja että olemme olemassa yhtä mitättömän lyhyen tuokion ajan kuin muutkin luontokappaleet emmekä ole missään suhteessa niitä tärkeämpiä tai arvokkaampia. Että itseriittoisuutemme ja tarkoituksenkaipuumme takia olemme unohtaneet, miten meidän pitäisi jakaa meidät synnyttänyt planeetta.

Tänä iltana kirjoitan hänelle ja kerron, että mielestäni hän oli oikeassa. Mutta kirjoitan myös, että mielestäni olemassaolollamme on tarkoitus: meidän on pidettävä huolta muista ja tehtävä elämästä niin hyvää kuin mahdollista itsellemme ja läheisillemme. (McConaghy 2021, 263.)

McConaghyn romaanissa maailma ja ihmiset ovat haastavien tilanteiden edessä. Kyse on sekä yhteiskunnassa tehdyistä päätöksistä että perheiden sisällä tehdyistä valinnoista. Molemmilla on vaikutusta yksilöiden elämään. Teoksessa henkilöt joutuvat pohtimaan, ovatko menneisyyden virheet korjattavissa, millainen hinta sopeutumisella ja vaistoihin luottamisella voi olla sekä mistä kaikesta niin eläinten kuin ihmistenkin on lopulta mahdollista selviytyä.

Charlotte McConaghy: *Viimeinen muuttolintu.* (Migrations.) WSOY 2021. Suom. Sari Karhulahti. 344 s.

Pirjo Kantojärvi on Torniossa asuva kirjoittamisen maisteri (Jyväskylän yliopisto).